

Mesopotaamia kosmiline geograafia ja Abzu: Päikesejumala reis allilma

Peeter Espak

Kosmilise geograafia mõistest

Kõikides mütoloogiates ja usundites on üheks keskseks maailmatunnetuse peegelduseks inimeste ettekujutus maailmaruumi ehitusest ja ühtlasi ka selle tekkimisest. Vaevalt leidub ajaloos rahvast, kellel poleks lugulaule või müüte sellest, kuidas maapind, veekogud, taevast ja allilma alguse said; kuidas on erinevad maailmakõiksuse sfäärid jaotatud ning millised jumalused nendes kosmilistes sfäärides elavad.¹ Muistsete mesopotaamlaste jaoks tekkis tänapäevane maailm kõige levinuma müüdi järgi taeva ja maa suguühete läbi — meessoost taevast An tegi sugu naissoost maaema Ki'ga. Ki jäi An'i poolt saadetud seemnevedelikust ehk vihmast rasedaks, mille tulemusena sündis ka praegune inimesele tunnetatav maailm koos erinevate jumaluste, taimede ja lõpuks inimkonnaga. Lagaši riigi kuningas Uru'inimgina² (ca 2355 eKr) valitsemisajast pärinev loomismüüdi fragment³ on üks parimaid näiteid muistse Lähis-Ida maailmatekke müütide illustreerimiseks. Ühtlasi on tegu ka maailma ajaloo vanima säilinud müüdifragmendiga, kus on kirjeldatud maailmakõiksuse teket:

¹Mesopotaamia kosmilise geograafia kohta vt Wayne Horowitz. *Mesopotamian Cosmic Geography*. (Mesopotamian Civilizations 8.) Winona Lake: Eisenbrauns, 1998.

²Varem on kasutatud selle valitseja kohta ka valel hääldusel põhinevat nime Urukagina.

³Selle müüdi kommenteeritud väljaanne eesti keeles: Peeter Espak. Urukagina 15 — vanasumeri loomismüüdi fragment 24. sajandist eKr. — *Verbum Habet Sakala* 2004: Täiendusköide. Tartu: korp! Sakala, 2005, lk 47–49.

ki-bùru(da) a šè-ma-si ⁴	Auk maa sees on täitunud seemnega
an en-nam šul-le-šè al-gub	An on isand, noore kangelase kombel seisab
an-ki téš-ba sig ₄ an-gi ₄ -gi ₄	An ja Ki ühtes, nad karjuvad
u ₄ -ba en-ki nun-ki nu-sig ₇	Sel päeval Enki (ja) Nunki ei ole elus (veel)
^d en-líl nu-ti	Enlil ei ole elus (veel)
^d nin-líl nu-ti	Ninlil ei ole elus (veel)
u ₄ -da im-ma	Täna, eelmisel päeval
ul [?] im-m[a]	Rõõm [] enne
u ₄ nu zal-[zal]	Päev ei möödu
i-ti nu-è-è	Kuukiired ei läinud välja.

Selline maailmatekke kirjeldus on oma algolemuselt igati teaduslik lähenemine. Taevast allasadav vihm⁵ muudab maa tõepoolest viljakaks ja paneb taimed kasvama. Tegu ei ole kunstmütoloogiaga, vaid elavaks peetava looduse vaatlemisel saadud andmete rakendamisega oma usundis ja mütoloogias. Eelnev müüdifragment kirjeldab muistset aega või pigem ajavälisest ürgolekut, kus eluandev suguakt ei ole veel toimunud, kuid on algamas. Sumeri suured jumalused ja müütilised ürgolevused pole veel sündinud, tekkinud ei olnud ka taevakehi, Kuud ja Päikest — päikesejumalat Utu't ja kuujumalust Su'eni.⁶

Sumeri mütoloogiale toetuvates Vana Testamendi Genesisi alglugudes loob taeva ja maa juba Iisraeli jumalus JHWH oma sõltumatust tahtest tulenevalt ning need on taandunud elututeks JHWH tahtele alluvateks objektideks. Vale oleks selle müüdi kohta kasutada terminit *creatio ex nihilo*, nagu tihti peale ollakse harjunud tegema. See ettekujutus tundub olevat tänapäevase filosoferimise tulemus ega pruugi omada kokkupuudet kunagise arusaamaga Iisraelis. Jumal ei loonud iisraellaste meelest maailma mitte filosoofilisest-abstraktses "eimillestki", vaid oma vabast tahtest. Paremini sõnastatult, seetõttu, et tema loomuses oli maailma luua. Maailma ole-

⁴Ukg. 15: 5–14: Jan van Dijk. Le motif cosmique dans la pensée sumérienne. — *Acta Orientalia* (= *AcOr*) 28, 1965, lk 40; Piotr Michalowski. The Unbearable Lightness of Enlil. — *RAI* 43: Intellectual Life of the Ancient Near East. Papers Presented at the 43. Rencontre Assyriologique Internationale Prague, July 1–5, 1996. Prague: Oriental Institute, 1998, lk 240; Åke W. Sjöberg. In the Beginning. — *Gs. Jacobsen. Riches Hidden in Secret Places: Near Eastern Studies in Memory of Thorkild Jacobsen*. Winona Lake: Eisenbrauns, 2002, lk 230–231.

⁵Sumeris oli ühtlasi nii vee, seemnevedeliku kui lihtsalt seemne tarbeks kasutusel ka üks ja sama sõna: a — 'vesi'.

⁶Jumal Su'eni teine levinud sumerikeelne nimi on Nanna(r), semiidid kasutasid nimekuju Sin.

mus tulenes aga jumala olemusest ja selle maailma mõistmiseks ei piisanud enam erinevate sfääride füüsilisest kirjeldusest. Mõistmaks, miks on maailm, kuidas on maailm ja mis on maailm, oli ühtlasi vaja mõista, miks on jumal JHWH, kuidas on jumal ja mis on jumal. Jumalik vägi ehk “püha” ei sisaldunud enam füüsilise maailma sees otseselt, vaid kiirgas maailmasse kuskilt väljastpoolt, aimatavast jumalikust sfäärist.

Sellise kahe erineva maailmatunnetuse kohta kasutatakse termineid “immanentne” ja “transsendentne” väetunnetus. Mesopotaamia arusaama järgi on jumalik vägi kohal olev ja füüsilises maailmas sisalduv, Iisraeli usundis aga tuleb vägi Jahvelt, kes asub väljastpoolt ajalist ja praegust maailma. Tema residents on küll taevas, kuid see kõrgel asuv taevas ei ole inimesele kättesaadav geograafilises plaanis, nagu oli tegu sumeri usundi puhul.⁷ Iisraelliku transsendentse maailmatunnetuse võtab üle ka Euroopa kristlik mõttemaailm ja hiljem ka Muhammadi poolt ellu kutsutud kristlusest ja judaismist tuletatud Allahi-usu sektid.

Ilma oma maailmaruumitekke müüditada ei saa läbi ka tänapäevane läänelik maailmatunnetus. Maailma tekke ja selle ülesehituse kirjeldus on alati aluseks igasugusele ideoloogilis-religioosle maailmatunnetussüsteemile ning oma müütide ja ebausumustega on ka kaasaegne demokraatia- ja vabakaubandusideoloogia esmalt just mütoloogiline süsteem ning ühtlasi ka religioon, milles jumalik vägi ei asetse enam elustatud maailmas ega kuskil hoomamatus teises jumalikus sfääris, vaid igapäevaste, nii omandatud kui omadamist ihaldatavate olmeesemete ja tegevuste juures. Kaasaegne loomismüüt kinnitab seda, et universum tekkis nähtusest nimega Suur Pauk ning et meie maailm on selle ühe suure algplahvatuse ajas edasikandumine. Kui plahvatus on ammendanud oma energia, kaovad taas ka aeg ja kogu tänapäevane universum. Nii on meiegi kaasaegne loomismüüt ehk maailma tekke kirjeldus oma olemuselt kõigest mütoloogia, mida tuhandete aastate pärast ei uuri enam füüsikud ja reaalteadlased, vaid nüüdsete orientalistide ja usundiloolaste mantlipärijad. Pealkirju nendele tulevastele uurimustele ei olegi ehk raske ennustada — näiteks “Primitiivsed maailmaloomisteooriad 20. ja 21. sajandi rahvamütoloogias”. Praegune müüt on vahest lähedasem teatavale “objektiivsele” tõepärasusele, kuid on oma olemuselt vaid pisut edasiarenenum kõige primitiivsemast — lihtsalt üks vaheetapp erinevate maailmatunnetusvõimaluste arengus. Seega, asudes süvenema muistsesse

⁷Vt Peeter Espak. *Passing to the Underworld in Sumerian Texts. — Forschungen zur Anthropologie und Religionsgeschichte (= FARG) 42, 2008, lk 67–71.*

Mesopotaamia maailmaehituspilti, ei maksaks unustada, et tegemist ei ole ammu elanud rahvaste primitiivsete pettekujutelmadega, vaid täiesti loomupärase ja loogilise arusaamaga maailmast, mis toetus tolle aja teaduse viimastele saavutustele ja vaatlusandmetele. Mesopotaamlase maailmapilt erines tänapäeva tehnilisest maailmapildist ehk vaid seeläbi, et muistne preester-teadlane üritas oma maailma mõista ja seda teistelegi seletada, tänapäevane insener aga võtab maailma olemust kui mingit sügaval alateadvuses asetsevat tähtsusetut probleemi, mis takistab tema mõttetööd sillaehituse või siis mõne kasutu aparadi leiutamise juures. Kunagi ei tohi ka unustada, et tihtipeale ei välista muistsete rahvaste ettekujutuses ühte moodi kirjeldatud maailma ülesehituse ja loomise mudel mõne hoopis teistsuguse ja paralleelselt tõesena käibel oleva maailmaehituspildi olemasolu.⁸ Muistne inimene ei pidanud kunagi ühte vaateviisi ainukehtivaks — teiste rahvaste või siis ka teiste teadus-mütoloogia koolkondade arusaamad olid enesestmõistetavad ning neid aktsepteeriti. Tänapäeva teadlase põhierinevus võrreldes muistsega seisneb seega asjaolus, et viimane ei pidanud ennast kogu maailma tarkuse lõppinstantiks ja looduse krooniks — ta tundis maailma ja kõige selle kohta käivate teadmiste ees alandlikku aukartust. Seetõttu oli ta ühtlasi avatud uutele ideedele ja võimalusele saada juurde üha enam teadmisi — olgu need siis praktilist või vaimset laadi. Selle tunnetuse näibki olevat kaasaegne teaduslik lähenemine kaotanud ning võib-olla poleks vale väita, et just sellepärast ei keskendu tänapäevane reaalteadus pahatihti enam oluliste probleemide lahendamisele, vaid kasutute, kuid tarbimiseks sobivate tehniliste lahenduste otsimisele ärilistel eesmärkidel. Kunagine pürgimine tõe poole on asendunud igapäevalabasuste ülistamisega. Mesopotaamias oleks aga tänapäeva keskmist teadlast peetud kurjast vaimust vaevatuks ning kogukonna kulul oleks talle hangitud preester-eksortsist, kes vajalikke riitusi läbi viies oleks selle vaese inimese eest jumalatele eestpalveid lugenud ja tema tervenemist soovinud.

⁸Näiteks sumeri mütoloogias on ka inimese tekke ja loomise seletamiseks paralleelselt käibel mitmeid müüte. Ühe versiooni kohaselt lõi jumal Enki inimese selleks, et inimlendid vabastaksid jumalused raskest füüsilisest tööst — ehk siis oleks jumalatele orjadeks. (Vt Carlos Alfredo Benito. “Enki and Ninmah” and “Enki and the World Order”. (PhD dissertation.) Philadelphia, 1969.) Ühe teise müüdi järgi kasvavad inimesed sarnaselt taimedega välja maapinna seest. (Vt Abdul-Hadi A. Al-Fouadi. Enki’s Journey to Nippur: The Journeys of the Gods. (PhD dissertation.) University of Pennsylvania, 1969.) Näiteid, kus samaaegselt ja isegi sama teoloogilise koolkonna seas on levinud täiesti erinevaid loomismüüte ja muid uskumisi, kohtab kõikjal Lähis-Idas.

Maailma ülesehitus Mesopotaamias

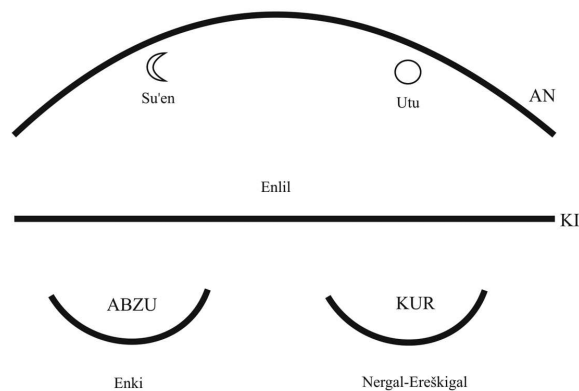
Teadaolevalt ei arutleta üheski sumeri tekstis teemal, mis oli enne seda, kui toimus maa ja taeva omavaheline lahknemine ning tänapäevase maailma sünd. J. van Dijk on üritanud oma mitmetes uurimustes⁹ väita, et enne seda kosmilist abieliu kujutleti maailma olevat teatavas embrüonaalses seisus¹⁰ — täiesti tegevuseta ja seisvas olekus, kus olid teatavate ideede või võimalustena juba olemas kõik maailmakorra aspektid, nagu näiteks jumalused ja tsivilisatsioonireeglid. Maa ja taeva lahknemine pani need lihtsalt ajas toimima ehk siis tegi potentsiaalse reaalseks. Sellise lähenemise korral ei erineks mesopotaamlaste maailmaarusaam sugugi oluliselt näiteks Platoni ideedemaailma kontseptsioonist. Niisugune seisukoht ei oma aga mitte ühtegi reaalselt tõestusmaterjali ning tundub pigem tänapäevaliku ja kunstliku teooria moodi. Ka sumeri-akkadi mõttemaailmale tuginevas Vanas Testamendis ei arutleta, mis oli enne seda, kui Jahve otsustas luua taeva ja maa.¹¹ Kui sumeritel sündis maailm seetõttu, et alati olemas olnud taevas ja maa hakkasid ühel hetkel sugu tegema, siis Iisraeli mõttemaailma kohaselt sündis maa seetõttu, et alati olemas olnud Jahve otsustas ühel hetkel maa ja taeva luua. Aga sellest kirjeldusest selgubki suurim vahe Mesopotaamia ja Iisraeli maailmapildis. Mesopotaamias sisalduvad kõik jumalikud jõud algses maa ja taeva kogumis ehk nad on immanentsed — siinpool olemas olevad. Ka pärast tänapäevase maailma teket jaguneb jumalik vägi kõikjale erinevatesse maailma sfääridesse ja erinevatele jumalustele, kes elavad maailmakõiksuse sees. Iisraeli jumal aga loob maailma endast väljaspool olevana — jumalik transtsendentne vägi projitseerub tema loodud maailma kuskilt väljastpool asetsevast sfäärist — seda nii geograafilises kui ajalises mõttes. Mõlema maailmakõiksuse geograafiline ülesehitus oli siiski üpriski sarnane.

⁹Jan van Dijk. Le motif cosmique dans la pensée sumérienne. — AcOr 28 (1965), lk 1–59; Existe-t-il un “Poème de la Création” sumérien? — Alter Orient und Altes Testament (= AOAT) 25, 1976, lk 125–133.

¹⁰Niisuguseid ideid toetab mitmetes oma uurimustes ka Eesti Assürioloogia Seltsi liige, Tartu Ülikooli audoktor ja usuteaduskonna külalisprofessor Manfred Dietrich: *ina ūmi ullūti*, An jenen (fernen) Tagen. — AOAT 240, 1995, lk 57–72.

¹¹Selline probleematika saab oluliseks alles varajases kristlikus mõttemaailmas, mis on mõjutatud Kreekast pärit filosofoerimistraditsioonidest. Gnostiliste mõjutustega Johannese evangeelium paneb paika kontseptsiooni, et kõikide asjade alguses oli *logos* — ‘sõna, õpetus, mõte’. Ei saa välistada sedalaadi mõttekäikude mõjutatust zoroastristlikust pärsia usundist, millel on kahtlemata olnud teatav mõju ka hilisemale Iisraeli usundile.

Kõige ülemistes sfäärides asus taevas An koos teiste jumalustega, kellest tähtsamateks olid päikesejumal Utu (semiidi Šamaš) ja kuujumal Su'en. Maapinnal elasid inimesed ja samuti mitmed jumalused ning jumalikud olendid, nagu demonid, kaitsejumalused ja jumalikud väed. Kõige aktiivsemateks jumalusteks, kes oma kangelastegusid just inimmaailmas ette võtsid, olid Mesopotaamia mütoloogias käsitöö, tarkuse ja Abzu jumal Enki ning kuningavõimu ja korda tagav jumalus Enlil. Mõlemad olid ka inimeste seisukohalt kõige tähtsamad, mistõttu võib neid nimetada sumeri peajumalusteks. Maapinna all asus aga surnuteriik Kur, kus peajumaladena tegutses abielupaar Nergal ja Ereškigal koos suure kaaskonnaga (joonis 1). Surnuteriiki minek ootas ees igat surelikku inimolendit ning allilmast ei pääsenud isegi pooljumalik kuningas Gilgameš, keda mütoloogias kujutleti ühena tähtsaimatest allilma elanikest. Elu allilmas¹² kirjeldati üldjuhul väga hirmsa ja koledana. Hästi elasid vaid maa peal edu saavutanud valitsejad ja muud tähtsad isikud. Tihtipeale sõltus surnu heaolu tema järeltulijate poolt allilmale toodud ohvriandidest ja palvetest.¹³ Mesopotaamia maailmapildi immanentsset iseloomu näitab seegi, et allilma siirdus inimene tõenäoliselt füüsilise kehaga ja mitte vaimolendina või vabahingena.

Joonis 1. Maailma ülesehituse skeem.

¹²Vt Dina Katz. *The Image of the Netherworld in Sumerian Sources*. Bethesda (Md.): CDL Press, 2003.

¹³Peeter Espak. Su'en-šamuhi kiri jumal Enkile: Monoteistlikke algeid sumeri religioonis. — Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat 2007. Tartu: Eesti Akadeemiline Orientaalselts, 2008, lk 72.

Abzu ja surnuteriik Kur

Üheks huvitavamaks näiliseks vastuoluks Mesopotaamia kosmilise geograafia mütoloogias tundub olevat erinevate allilmadega seonduv. Uus-Sumeri tekstide põhjal saab kindlalt väita, et eksisteerib kaks erinevat kosmilist sfääri, mis mõlemad asuvad maapinna all. Neist üks on koht, kuhu lähivad surnud (Kur), teine aga jumal Enki piirkond, kõikide kunstide, maa-giliste saladuste ja tehniliste oskuste läte — jumalik Abzu. Kuidas Abzu ja Kur omavahel olid suhestatud — ehk kus üks teise suhtes geograafiliselt paiknes, on tekstide põhjal võimatu öelda. Selge on aga see, et tegu ei ole omavahel ühenduses olevate maa-aluste piirkondadega. Nende olemus on täiesti lahknev ja nad asuvad ruumiliselt eraldi. Sumeri eeposest *Gilgameš, Enkidu ja allilm*¹⁴ saab teada, et Kuri siseneti teatava maapinna avause kaudu. Eepos *Gilgameši surm* aga näitab, et Gilgameši surnukeha sai minna allilma surnuteriiki nii, et talle ehitati kuivendatud Eufraati jõe sängi hauakamber. Pärast jõe vete taassuunamist sängis asuvale hauale sai ka Gilgameši keha asuda elama allilma.¹⁵ Selline arusaam on paiguti lähedane ka sisenemisele Enki piirkonda Abzusse, mis samuti toimub tihtipeale vee kaudu.

Peaaegu kõik Mesopotaamia mütoloogiat käsitlevad ülduurimused kirjeldavad Abzut kui maa all asuvat ja veega täidetud suurt ookeani.¹⁶ Teaduslikes tõlgetes kasutatakse Abzu asemel tihtipeale terminit ‘magevesi, pinnavesi, abüss’ jne. Selle, et mitte üheski sumeri tekstis ei kirjeldata Abzut vete (veel vähem magedate vete) ookeanina, jätab suurem osa uurijaid tähelepannuta. Seletus võiks olla püsiveas, mille järgi hilisemate uurimisperiodide semiidi mütoloogia tõlgendused, kus tõepoolest võis kohata Abzu samasta-

¹⁴Aaron Shaffer. Sumerian Sources of Tablet XII of the Epic of Gilgameš (PhD dissertation.) University of Pennsylvania, 1963.

¹⁵Antoine Cavigneaux, Farouk N. H. Al-Rawi. Gilgameš et la mort: Textes de Tell Haddad VI avec un appendice sur les textes funéraires sumériens. Cuneiform Monographs 19 (= CM 19). Groningen: Styx Publications, 2000, M1: 241–242.

¹⁶Wilfred G. Lambert. The Apsū. — RAI 44, 1997: Landscapes: Territories, Frontiers and Horizons in the Ancient Near East. Papers presented to the XLIV Rencontre Assyriologique International, Venezia, 7–11 July 1997; History of Ancient Near East. — Monographs III, 1.–3. Padova, 2000, lk 75–77; Bendt Alster. Nanše and her Fish. — An Experienced Scribe who Neglects Nothing: Ancient Near Eastern Studies Presented to Jacob Klein. Bethesda (Md.): CDL Press, 2005, lk 1–18; Åke W Sjöberg et. al. abzu. — The Sumerian Dictionary of the University Museum of the University of Pennsylvania (= PSD). Philadelphia, 1994, köide 2/A, lk 185–202.

mist vetevallaga, on automaatselt üle kantud varasematele perioodidele ilma materjali süvenemata. Tekstide põhjal võiks pigem väita, et Abzut kujutleti teatud allilmas asuva piirkonnana, kust küll võisid alguse saada jõed ja allikad ning mis oli ümbritsetud pinnaveest (sumeri Engur), kuid kuskil ei ole kirjeldatud Abzut kui veega täidetud ookeani.¹⁷ Niisamuti ei ole ka sumeri üks peajumalaid Enki, keda peetakse Abzu valitsejaks, mingilgi moel seostatav terminiga “vetejumalus”. Vetega seob jumal Enkit ehk see, et teda peetakse tihtipeale üldise viljakuse garanteerijaks. Silinderpitsatitel on jumal Enkit aga kujutatud pinnaveest ümbritsetud Abzu templis (joonis 2) ning üheks jumal Enki sümboliks on tema õlgadest välja voolavad veejoad (joonis 3).

Joonis 2. Akkadi ajastu silinderpitsati jäljend (BM 89771), Briti Muuseum.

Joonis 3. Akkadi ajastu silinderpitsati jäljend, kaasaegse pealkirjaga “Lindmehe kohtuotsus” (BM 103317), Briti Muuseum.

¹⁷Peeter Espak. Ancient Near Easter Gods Enki and Ea. (Master’s thesis.) Tartu University, 2006, lk 13 jj.

Nii tekstilisest materjalist kui ka Enkit kujutavatest kunstiallikatest võiks välja lugeda seda, et Abzut peeti kohaks, kust said alguse Mesopotaamia jõed. Suure tõenäosusega oletati ka seda, et Abzu savist seinu¹⁸ katab pinnavesi, mida sumeri keeles kutsuti Enguriks.¹⁹ Abzu kui kosmiline piirkond ise oli aga veest tühi ning võis olla teataval määral inimeste maailma müstiline ja maagiline peegeldus allilmas, kus peitusid mitmed jumalikud jõud, kelle seltsis nende ülemus jumal Enki peamise osa oma ajast viibis.

Maailma vanim säilinud kirjapandud müüt: Päikesejumala reis Abzusse

Üks väga varajane sumeri müüt näib kinnitavat arusaama Abzust kui veeta allilmast, sest tundub tõenäoline, et kirjeldatud on päikesejumal Utu teekonda Abzusse. Tekst pärineb umbkaudu 26–25 sajandist eKr ning on säilinud kahes versioonis — eblakeelsena Süüria aladelt Ebla linnriigi savitahvlitelt ning sumerikeelsena Abū Šalābīkhi väljakaevamiskohast. Teksti sisu ei ole kahjuks otseselt tõlgitav, vaid kõigest aimatav. Nii läänesemiidi ebla keel kui tundmatu päritoluga varajane sumeri keel, milles mõlemas see müüt on säilinud, ei ole kahjuks tänini lõpuni interpreteeritav:

[X. ?E]N ²⁰	[U]D ²¹	Siis
<i>na-gàr-ga-ra</i>	GAL.NIMGIR	suur heerold
HUR.SAG	HUR.SAG	mägede
<i>ti-ma-u₉</i>	[] 'X'	käib ringi (?).
ENGAR AN	NIMGIR AN	Taeva heerold (An),
ÙH KI	KAS.NIMGIR KI	Maa heerold (Ki),
^d EN.LÍL	^d EN.LÍL	Enlili (heerold?),
<i>nu-ru₁₂-um</i> DUGUD	'UD' 'X'	Tugev valgus
<i>i-du-wa-ar</i>	AN.NÍGIN	türlleb ringi.

¹⁸*Ibid.*, lk 15–16.

¹⁹Vt Margaret W. Green. *Eridu in Sumerian Literature*. (PhD dissertation.) University of Chicago, 1975.

²⁰ARET 5, 6: ii 5–iii 2. Dietz Otto Edzard. *Hymnen, Beschwörungen und Verwandtes aus dem Archiv L. 2769, (ARET 5)*. Rome: Archivi reali di Ebla. Testi, 1984.

²¹Robert D. Biggs with a Chapter by D. P. Hansen. *Inscriptions from Tell Abū Salābīkh*. — Oriental Institute Publications 99 (= OIP 99), 326: i 17–ii 7. University of Chicago Press, 1974. Cf. Wilfred G. Lambert. *The Language of ARET V, 6 and 7*. — *Qua-derni di Semitistica* (= QuSem) 18, 1992, lk 41–62.

<i>i-a-ma-am</i> ₆	UD	päeva ajal.
<i>giš-ti-tam</i> (UD)	GI ₆	Öösel
<i>i-na-sar</i>	EN.NUN.NAK	valvab
TIM.TIM	KALAM	maad
<i>ti-gi-li</i>	Á.ÁG	(ja) käske —
TIM.TIM ^d EN.KI		Enki maade

Kuigi tekstist on äärmiselt raske selget pilti saada, ei jää eriti kahtlust, et kirjeldatud on päikese teekonda Abzusse — Enki valitsemisaladele.²² Päevasel ajal on päike jumalate Ani ja Ki ehk taeva ja maa valgustaja, öösel siirdub aga Enki juurde Abzusse korda valvama.²³ Sama müüdi üks lõik kirjeldab Utu lisaks ka Abzu kiirgusena:

'à-šum / BIR₅.BÍ.IR / ^{9eš}NÍ.KAS₇.AK / AB.ZU²⁴

HUŠ / BIR₅.BIR₅/ NÍ.KAS₇ / ABZU (ZU+AB)²⁵

Punane / kiirgus / hirm (?) / Abzule.²⁶

Veel selgemini kirjeldab päikesejumala teekonda Abzusse aga sama müüdi järgnev lõik:

DINGIR.DINGIR ²⁷	Jumalad
<i>ti-da-hu-ru</i> ₁₂	kogunesid kokku (?).
TIM.TIM	Maa
GEŠTUG.GESTUG	kuulas.
ÉRIN+X ^d UTU U ₅ (MÁ.HU)	(pulliga) Šamaš ratsutas
<i>du-rí-iš</i>	müüride juurde
^d EN.KI	Enki (omade).
<i>zi-la-ti-zu</i>	Tema vankri rattad (?)
BA ₅ .TI	tõid lähemale
IG AB.ZU	Abzu uksele.

²²Piotr Steinkeller. Early Semitic Literature and Third Millennium Seals with Mythological Motifs. — QuSem 18 (1992), lk 258. Viites 39 on kirjas, et päikese reisi motiiv Abzusse on tõenäoline ka *Sumeri templihümnides* (read 15–16), kus jumal Enki tervitab Abzusse saabunud päikesejumalat Utut.

²³Päikesejumal Utu (semiidi Šamaš) oli oma põhifunktsioonilt just õiguse, seaduslikkuse ja korra valvur.

²⁴ARET 5, 6: i 9–ii 1.

²⁵OIP 99, 326: i 11–i 12.

²⁶Võrdle erinevaid tõlkeid: W. G. Lambert. Notes on a Work of the Most Ancient Semitic Literature. — Journal of Cuneiform Studies 41, 1989, lk 33: “shining light: because of the brilliance of the terror of the Apsū”.

²⁷ARET 5, 6: xii 2 – xiv 2.

Kokkuvõtteks tuleb tõdeda, et vähemalt ühes Mesopotaamia mütoloogilises traditsioonis nähti Abzut kui inimeste maailma all asuvat teist maailma, kus elas jumal Enki koos oma kaaskonnaga. Päikesejumal Utu, kes valgustas inimesi ja ülemise maailma jumalaid päevasel ajal, viibis öösel aga Enki juures Abzus.

Lõpetuseks

Uus-Sumeri müütidest, mis on koostatud rohkem kui 500 aastat hiljem, *ca* 2000–1800 eKr, selliseid päikese teekonna kirjeldusi enam ei kohta. Küll on aga välja kujunenud eraldi kontseptsioonidena kaks iseseisvat kujutelma allilmadest. Üks on surnuteriik Kur, teine aga jumalike jõudude ja viljakuse piirkond Abzu. Mõlemad näivad asetsevat geograafiliselt samas piirkonnas — ehk siis maapinna all. Mil moel muistsed mesopotaamlased ise nende piirkondade geograafilist paiknemist ette kujutasid, jääb kahjuks vastusetta, sest kirjalikke materjale selle kohta pole säilinud. Tundub tõenäoline, et ka siin võib olla tegu erinevate rahvaste või siis Mesopotaamia eri piirkondade arusaamadega maailma ehitusest. Kuna muistsed kirjutajad-preestrid ei pruukinud näha loogilist vastuolu kahe samas paigas asuva allmaaregiooni olemasolus, siis selle asemel, et koostada üks ja üldkehtiv arusaam maailma olemusest, pandi korraga kirja kõik teadaolevad ettekujutused maailmast. Need erinevad ettekujutused, võib-olla ka erinevate rahvaste allilmakujutlused, sulandusid aga kokku ühtseks mütoloogiliseks Mesopotaamia tekstikorpuseks. Lõppjärgeldusena võib väita, et muistsest mütoloogiast kumab austus erinevate maailmanägemuste vastu ning soov edasi anda kogu maailma terviklikkust, mitte aga inimese kehtestatud ühte jumalikku tõde.